

УДК 631.12:658.27

КАПІТАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНІСТЬ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ РЕФОРМОВАНИХ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

В.В. Попович, К.С. Литвиненко
Одеський державний аграрний університет

Ключові слова: *основний капітал, основні засоби, капіталозабезпеченість, капіталозброєність, оборотний капітал, ефективність.*

Анотація. *Аналізується структура виробничого капіталу, особливості його формування в аграрних підприємствах. Розглядається вплив капіталозабезпеченості на ефективність діяльності реформованих аграрних підприємств та продуктивність праці.*

Вступ. Криза в аграрному виробництві обумовила інвестиційну непривабливість галузі сільського господарства. В Україні інвестиції в основний капітал сільського господарства на теперішній час в 7,4 рази менші, ніж в промисловості, і складають лише 14,6 грн. на 1 га сільськогосподарських угідь. Спостерігається високий ступінь зносу основних засобів, недосконала їх структура

В умовах скорочення інвестицій у сільське господарство і уповільнення, у зв'язку з цим, оновлення матеріально-технічної бази, актуального значення набуває проблема підвищення ефективності використання і відтворення наявних основних виробничих засобів, досягнення оптимального рівня капіталозабезпеченості та оптимізації співвідношення складових виробничого капіталу.

Аналіз останніх досліджень. Проблема підвищення ефективності використання засобів виробництва є центральною в період переходу України до цивілізованих ринкових відносин. Значний внесок у розробку теоретичних основ і практичних питань формування та ефективного використання виробничих засобів зробили такі відомі вчені - економісти, як Андрійчук В.Г., Дем'яненко М.Я., Крупка М.І., Мацибора В.І., Мельник Л.Г., Нелеп В.М., Петюх В.М., Саблук П.Т., Швайка Л.А. та інші.

Разом з тим, окремі теоретичні, методологічні, методичні та практичні аспекти й питання формування й використання виробничих засобів сільськогосподарських підприємств в ринкових умовах господарювання ще не повною мірою вивчені, досліджені й узагальнені з урахуванням сучасного стану функціонування сільськогосподарських підприємств, наслідків здійснення аграрної реформи та початку етапу капіталізації.

Зокрема, вимагає досліджень сучасний рівень капіталозабезпеченості аграрних підприємств, склад і стан їх виробничого капіталу та ступінь впливу зазначених факторів на ефективність аграрного виробництва.

Метою статті є оцінка складу і стану виробничого капіталу та вивчення впливу капіталозабезпеченості реформованих сільсько-господарських підприємств на ефективність їх діяльності.

Результати досліджень. Суб'єктом дослідження було обрано сільськогосподарські підприємства Ізмаїльського району Одеської області. Ізмаїльський район – високорозвинений сільськогосподарський регіон, де сільське господарство і переробна галузь АПК відіграють значну роль у структурі народногосподарського комплексу області й України в цілому. На території даного району станом на 01.01.2008 року функціонувало 26 великотоварних сільськогосподар-

ських підприємств, які займаються виробництвом та переробкою сільськогосподарської продукції, такі як: АСП «Прогрес», ЗАТ АК «Свобода», СК «Вікторія», СК «Чапаєва», СК «Суворове» та інші, серед яких за організаційними формами переважають виробничі кооперативи та господарські товариства.

Важливу роль для підприємства відіграє вибір варіанту, в яку групу основних виробничих засобів здійснювати інвестиції. Воно зацікавлене в підвищенні до оптимального рівня питомої ваги машин, устаткування, тобто активної частини основних засобів, які обслуговують процес виробництва і характеризують виробничі можливості підприємства. Для забезпечення нормального функціонування активних елементів основних виробничих засобів необхідні й будівлі, споруди, інвентар, тобто пасивна частина основних засобів.

Формування оптимального складу основних засобів є обов'язковою умовою оптимізації загальної структури виробничого капіталу, який відіграє головну роль у розвитку аграрного виробництва в цілому, та визначає значний резерв підвищення економічної ефективності використання основних засобів у аграрних підприємствах. Збільшення в їх складі питомої ваги активної частини, приводить до підвищення віддачі виробничого капіталу [1, с. 17].

За результатами розрахунку питомої ваги активної частини основних засобів сільськогосподарського призначення в загальній вартості основних виробничих засобів можна зробити висновок, що в аграрних підприємствах Ізмаїльського району наявність активної частини основних засобів майже в чотири рази менша за наявність пасивної частини, в той час, як за рекомендаціями вчених, на активну частину має припадати понад 60 %. Така ситуація притаманна більшості аграрних підприємств країни. Таким чином, можна зробити висновок, що структура основних засобів є недосконалою (табл. 1).

Таблиця 1. *Склад основних засобів та їх динаміка в аграрних підприємствах Ізмаїльського району Одеської області*

Складові частини основних засобів	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2007 р. до 2003 р., %
Активна частина	39685,8	35094,2	33319,6	29445,2	19476,1	49,1
Пасивна частина	100695,7	90331,8	91566,5	74674,9	70649,2	70,2
Разом	140381,5	125426,0	124886,1	104120,1	90125,3	64,2

Основними факторами, які визначають структуру основних виробничих засобів підприємств, є: рівень автоматизації і механізації, рівень спеціалізації і кооперування, кліматичні та географічні умови розміщення підприємств. Кожний фактор по-різному впливає на структуру виробничих засобів. Поліпшити структуру основних виробничих засобів можна за рахунок: оновлення та модернізації устаткування, ефективнішого використання виробничих приміщень; ліквідації зайвого й малоефективного устаткування.

В сільськогосподарських підприємствах Ізмаїльського району Одеської області спостерігається тенденція до зменшення вартості основних виробничих засобів. Так, у 2007 році їх вартість складала 90125,3 тис. грн., що на 35,8 % менше ніж у 2003 році (табл. 2).

Як свідчать дані таблиці, спостерігається стійка тенденція зменшення вартості основних виробничих засобів та показника капіталозабезпеченості. Співвідношення вартості основних і оборотних засобів по сільськогосподарських підприємствах Ізмаїльського району за 2007 рік свідчить, що на 1000 грн. основних засобів припадає 462,4 грн. оборотного капіталу, що значно відхиляється від

нормативу, який становить 500 – 750 грн. оборотних засобів на 1000 грн. основних засобів.

Таблиця 2. Забезпеченість сільськогосподарських підприємств Ізмаїльського району Одеської області виробничим капіталом

Показники	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2007 р. до 2003 р., %
Вартість основних виробничих засобів, тис. грн.	140381,5	125426,0	124886,1	104120,1	90125,3	64,2
Капіталозабезпеченість (на 1 га сільськогосподарських угідь), тис. грн.	3,5	3,1	3,2	2,9	2,9	82,9
Вартість оборотного капіталу, тис. грн.	29017,5	27802,5	35786,1	41311,6	41672,8	143,6
Припадає оборотного капіталу на 1000 грн. основних засобів, грн.	206,7	221,7	286,6	396,8	462,4	в 2,2 рази

Сучасний економічний стан аграрних підприємств не дозволяє використовувати таке власне джерело відтворення основних засобів, як прибуток, для оптимізації співвідношення активної і пасивної частини основних засобів, модернізації матеріально-технічної бази підприємств. Так, за 2007 рік з 18 досліджуваних агропідприємств 14 були збитковими, це свідчить про те, що підприємства не мають можливості залучати кошти власних джерел для відтворення основних засобів.

Як свідчать дослідження вчених-економістів, незначне місце в інвестиційному потенціалі відіграє і таке власне джерело, як амортизація. По-перше, тому, що величина основного капіталу сільського господарства постійно зменшувалася впродовж багатьох років, що за однакових інших умов призводить до пропорційного зменшення амортизаційних нарахувань. По-друге, у зв'язку із розпаюванням майна колишніх колективних сільськогосподарських підприємств і передачею майнових паїв їх власниками в оренду сільськогосподарським підприємствам нового типу, нарахування амортизації на орендовані основні засоби цими суб'єктами господарювання практично було призупинено [3, с. 68].

Проте, підвищення капіталозабезпеченості та капіталоозброєності безпосередньо впливає на ефективність діяльності підприємств. Нами було проведено ряд групувань аграрних підприємств Ізмаїльського району (дані розрахунку містили показники 18 провідних аграрних підприємств району, що надають у повному обсязі статистичну звітність), одне з яких було здійснено за капіталоозброєністю праці з метою визначення її впливу на ефективність функціонування підприємств (табл. 3).

Спостерігається нерівномірний розподіл господарств за рівнем капіталоозброєності праці, який коливається в межах від 11,1 до 91,4 тис. грн. З проведених розрахунків випливає висновок, що спостерігається пряма залежність між показником капіталоозброєності та показниками кінцевих результатів діяльності аграрних підприємств. Так, найвищої ефективності досягають підприємства, з рівнем капіталоозброєності праці 91,4 тис. грн., в яких в середньому по групі було отримано 3,7 тис. грн. прибутку на 1 працівника та досягнуто рівень рентабельності 14,3 %.

Таблиця 3. *Результати групування аграрних підприємств Ізмайльського району Одеської області за капіталоозброєністю (2005-2007 рр. в середньому)*

Група підприємств за капіталоозброєністю, тис. грн.	Кількість підприємств в групі	Чисельність працівників, чол.*	Основний капітал, тис. грн.*	Капіталоозброєність праці, тис. грн.*	Доход (виручка) від реалізації продукції, тис. грн.*	Собівартість реалізованої продукції, тис. грн.*	Прибуток, тис. грн.*	Прибуток на 1 працівника, тис. грн.*	Рівень рентабельності, %
до 37,5	9	68	751,1	11,1	2039,4	1916,4	123,0	1,8	6,4
37,6 – 73,2	6	63	3900,0	62,2	1596,5	1388,5	208,0	3,3	15,0
понад 73,2	3	116	10604,0	91,4	3460,7	3026,7	434,0	3,7	14,3
В середньому по сукупності господарств	x	74	3443,2	46,4	2128,7	1925,5	203,2	2,7	10,6

* - з розрахунку на 1 підприємство району в середньому

З метою виявлення залежності економічних кінцевих результатів діяльності підприємства від наявного основного та оборотного капіталу було проведено кореляційно-регресійний аналіз та одержано виробничі функції. В якості результативних показників було обрано доход (виручку) від реалізації (Y_1) та валовий прибуток (Y_2).

В якості факторних ознак було обрано наступні:

X_1 – основний капітал, тис. грн.;

X_2 – оборотний капітал, тис. грн.;

X_3 – площа сільськогосподарських угідь, га;

X_4 – чисельність робітників, чол.

Найбільш адекватними за розрахунками, здійсненими за допомогою інструменту «Регрессия» середовища Excel, виявилися степеневі моделі. Залежність виручки від реалізації (Y_1) від вищенаведених факторів, характеризує наступна модель:

$$Y_1 = 1,62 * X_1^{-0,089} X_2^{0,690} X_3^{0,003} X_4^{0,361}$$

Значення множинного коефіцієнта кореляції $R = 0,960$ свідчить про дуже тісний, істотний зв'язок між доходом (виручкою) та факторами, включеними в кореляційну модель. Значення коефіцієнта множинної детермінації $R^2 = 0,921$ показує, що на частку систематичної варіації показника доходу від реалізації продукції, зумовленою дією факторних показників, включених в модель, приходить 92,1 %. На частку інших факторів, не включених в модель, припадає 7,9 %.

Залежність показника валового прибутку від вищезазначених факторів, характеризує наступна багатфакторна модель:

$$Y_2 = 161,27 * X_1^{0,045} X_2^{0,207} X_3^{-0,113} X_4^{-3,960}$$

Множинний коефіцієнт кореляції $R = 0,817$ свідчить про високий зв'язок між валовим прибутком та факторами, включеними в кореляційну модель. Значення коефіцієнта множинної детермінації $R^2 = 0,667$ показує, що на варіацію показника валового прибутку, зумовленою дією факторних показників, включе-

них в модель, приходиться 66,7 %. На частку інших факторів припадає 33,3 %.

В даних моделях, за результативну ознаку яких були обрані доход (виручка) від реалізації продукції та валовий прибуток, найбільш вагомим фактором, що суттєво позитивно впливає на підвищення доходу та валового прибутку є оборотний капітал. Так, параметри одержаних моделей свідчать, що підвищення оборотного капіталу на 1 % сприяє збільшенню на 0,690 % доходу (виручки), на 0,207 % – валового прибутку.

Дослідженнями встановлено, що доход (виручка) від реалізації продукції та валовий прибуток в сільськогосподарських підприємствах Ізмаїльського району Одеської області становили 39216,0 тис. грн. та 3658,0 тис. грн. відповідно, в той час, як потенційні можливості за даними наших розрахунків на основі побудованих моделей, становлять 49480,2 тис. грн. та 5364,2 тис. грн. відповідно.

Висновки. Таким чином, наявність основного і оборотного капіталу в досліджуваній сукупності підприємств виступає головним чинником збільшення кінцевих результатів діяльності аграрних підприємств. В аграрних підприємствах на даний час активна частина основних засобів майже в чотири рази менша за пасивну частину, в той час, як за рекомендаціями вчених на активну частину має припадати понад 60 %. Має місце диспропорція у співвідношенні складових виробничого капіталу: питома вага пасивної частини суттєво перевищує наявність активної частини в структурі основних засобів; на 1000 грн. основних засобів припадає 462,4 грн. оборотного капіталу, що значно відхиляється від рекомендованого співвідношення. Мобілізація власних джерел (прибутку та амортизаційних відрахувань) на даний час – пріоритетний напрям відтворення основних засобів. Підвищення рівня капіталообезпеченості аграрних підприємств дозволить підвищити ступінь використання їх виробничого потенціалу.

Література

1. Бурковський І.Д., Лагодієнко В. В. Ефективність використання основних виробничих засобів в аграрному секторі / І.Д. Бурковський, В.В. Лагодієнко // Економіка АПК. - 2002. – № 4. – С. 16 – 19
2. Сьомченков О.А. Оцінка ефективності інвестування в основні фонди / О.А. Сьомченков // Економіка АПК. - 2007. – № 9. – С. 58 – 63
3. Утенкова К.О. Відтворення орендованих основних засобів в аграрних підприємствах України / К.О. Утенкова // Економіка АПК. - 2006. – № 2. – С. 67 – 69

Попович В.В., Литвиненко Е.С. **Капиталообеспеченность и ее влияние на эффективность деятельности реформированных аграрных предприятий**

Аннотация. Анализируется структура производственного капитала и особенности его формирования. Рассматривается влияние капиталобеспеченности на эффективность деятельности реформированных аграрных предприятий и производительность труда.

Ключевые слова: основной капитал, основные средства, капиталобеспеченность, капиталовооруженность, оборотный капитал, эффективность.

Popovich V.V., Litvinenko K.S. **The capital availability and its influence on the reformed agrarian enterprises activity efficiency**

Summary. The structure of agrarian enterprises capital and the features of capital forming are analyzed. The capital availability, its influence on the reformed agrarian enterprises activity efficiency and agrarian labor productivity is considered.

Keywords: capital, fixed assets, working capital, capital availability, agrarian enterprises activity efficiency.